

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

”De är väl som helt vanliga människor”

– en studie om ungdomars uppfattningar om personer med utvecklingsstörning

Heidi Hankanen Ängberg

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2013
Handledare:	Lena Fridlund
Examinator:	Martin Molin
Rapport nr:	VT13-IPS-19 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2013
Handledare:	Lena Fridlund
Examinator:	Martin Molin
Rapport nr:	VT13-IPS-19 SPP600
Nyckelord:	Utvecklingsstörning, inkludering, attityder.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka vad grundskoleelever har för uppfattningar om personer med utvecklingsstörning och om de uppfattningarna kan skilja sig åt beroende på om:

- man går på en grundskola som inte har något samarbete med särskolan
eller
- på en grundskola som arbetar med inkludering och samverkan med särskolan och även har klasskamrater som är inskrivna i särskolan.

Metod

Studien utgår från teorin om sociala representationer. Enkelt uttryckt innebär teorin att olika individer tillsammans skapar en gemensam uppfattning om verkligheten. Ur uppfattningen, representationen, skapas en sorts vardagskunskap som enar dem och vägleder dem i den sociala tillvaron (Chaib & Orfali, 1995). Elever från två skolor som passar in i de i syftet presenterade kategorierna deltog i undersökningen. I studien användes vinjettmetoden. Metoden går ut på att respondenterna får läsa, lyssna eller se på en vinjett: en skildring av en person, en situation eller ett händelseförlopp. Efter vinjetten får respondenterna svara på frågor eller påståenden som handlar om vinjetten (Jegerby, 1999). Eleverna fick se en informationsfilm om utvecklingsstörning och svarade sedan skriftligt på frågor i enkätform.

Resultat

Eleverna på de två skolorna svarade på liknande sätt på majoriteten av studiens frågor. De beskrev utvecklingsstörning i negativa termer, att inte ha en utvecklingsstörning sågs som det "normala" och personer med utvecklingsstörning skildrades som avvikande från det. Dock

ansåg de att det finns mer som förbinder än särskiljer människor med och utan utvecklingsstörning. Nästan samtliga elever svarade att de skulle visa hänsyn och försöka hjälpa till med det som behövdes om de hade en klasskamrat med utvecklingsstörning. Frågan som uppvisade störst skillnad på svaren från de två skolorna var hur det skulle vara om elever med och utan utvecklingsstörning gick i samma klasser. Eleverna på skolan där de hade ett inkluderande arbetssätt var till största del positiva till det medan eleverna på den andra skolan i huvudsak var negativa. Eleverna på den sistnämnda skolan trodde i mycket högre grad att det fanns risk för att elever med utvecklingsstörning skulle bli utsatta för mobbning om de gick i en "vanlig" klass.

Förord

Tack till min älskade familj, min man Richard och våra två barn, för att ni finns och får mig att inse vad som betyder något i livet. Trots att jag lagt ner mycket tid på detta examensarbete så har jag inte en enda gång oroat mig över det, det finns så mycket viktigare saker i livet att bry sig om. Elias och Emilia, nu ska mamma enbart läsa dinosaurieböcker, Alfons och Pippi en lång tid framöver.

Tack till mina föräldrar, mamma och pappa, som fått mig att tro att allt är möjligt och att jag klarar av allt bara jag bestämmer mig för det. Pappa, jag kommer ihåg hur stolt du var när jag, din yngsta dotter, började den här utbildningen på universitetet, jag önskar så att du fortfarande fanns här bland oss och fick se mig slutföra den.

Tack till min storasyster Linda, min stora förebild i livet som genom sina studier inspirerade mig att sätta mig i skolbänken igen.

Tack till svärmor som varit mitt bollplank och min korrekturläsare genom min studietid.

Tack till min handledare Lena Fridlund, bättre handledare än dig kan man inte ha. Du är lugn som en filbunke och inspirerande till tusen.

Och tack även till handkirurgavdelningen på Sahlgrenska som lappade ihop min högra hand så att jag kunde använda den till att skriva detta examensarbete...

Sollebrunn, våren 2013

Innehållsförteckning

Bakgrund.....	1
Syfte.....	2
Litteratur- och forskningsgenomgång.....	3
Historik.....	3
Attityder och synen på olikhet.....	4
Teoretiska utgångspunkter.....	8
Specialpedagogiska perspektiv.....	8
Inkludering och inkluderande arbetssätt.....	8
Samverkan.....	9
Sociala representationer.....	9
Metod.....	10
Val av metod.....	10
Urval.....	11
Undersökningsgruppen.....	11
Genomförande.....	11
Bearbetning och analys.....	12
Reliabilitet och validitet.....	12
Generaliserbarhet.....	13
Etiska överväganden.....	13
Resultat och analys.....	14
Tankar kring utvecklingsstörning.....	14
Likheter mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning.....	16
Skillnader mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning.....	17
Att vara kompis med en person med utvecklingsstörning.....	19
Elever med utvecklingsstörning i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning.....	21
Att hjälpa en klasskamrat med utvecklingsstörning.....	23
Diskussion.....	25

Metoddiskussion.....	25
Resultatdiskussion.....	25
Pedagogiska implikationer.....	27
Fortsatt forskning.....	28

Referenslista.....	29
---------------------------	-----------

Bilaga 1 - Frågeformulär

Bakgrund

När jag läste den första kursen på Specialpedagogiska programmet på Göteborgs universitet närvarade jag vid en föreläsning där Alan Dyson, professor på universitetet i Manchester, pratade om inkludering. Efter föreläsningen frågade jag honom om det finns någon forskning om hur inkludering påverkar, inte den inkluderade eleven utan ”de andra eleverna”. Jag var intresserad främst av den sociala aspekten, inte den resultatmässiga. Han sa att det inte finns så mycket forskning kring det utan tyckte att jag själv borde forska i ämnet eftersom jag var nyfiken.

Jag kom inte i kontakt med personer med utvecklingsstörning förrän jag gick mitt sista gymnasieår på Barn- och fritidsprogrammet då vi läste en kurs om barn och elever i behov av särskilt stöd och skulle ut på praktik. Jag skäms för det idag men då tyckte jag att det var jättejobbigt, ”ska jag vara med dom”, men jag tror att många är rädda för det som är annorlunda och okänt. Såsom jag ser det finns det ett stort värde i att arbeta aktivt med inkludering och att människors olikhet blir något naturligt och mitt drömsamhälle är ett samhälle där vi inte är rädda för det som är olikt oss själva. I en insändare i Dagbladet (publicerad 110804) skriver Lundälv och Larsson om WHO-rapporten World report on Disability. I rapporten tas det bl.a. upp att bättre utbildning kring funktionshinder ändrat inställningen till individer med funktionsnedsättningar. Lundälv och Larsson menar att samtliga professionsgrupper som kommer i kontakt med personer med funktionsnedsättningar måste få bättre utbildning i ”hur man bemöter människor som i flera avseenden är annorlunda”. Jag frågar mig om den bästa utgångspunkten är att på förhand betrakta medmänniskor som annorlunda? Vill inte alla, oavsett om man har funktionshinder eller inte bemötas på ett bra sätt? Tänk om det naturliga var att träffa människor med funktionshinder i det dagliga livet, i skolan, på arbetsplatser osv., skulle vi då behöva utbildningar för att bemöta de ”annorlunda”? Jag vet att vi inte är där än men har vi ens ambitionen att sträva dit när vi fortsätter att kategorisera människor? Men kan det vara så att det inte räcker att utöka kontakten mellan olika människor, det kanske är samhällets normer som behöver förändras i grunden?

Det är i mötet med de svaga – de som kallas annorlunda och avvikande – som äktheten i våra demokratiska ideal prövas. Vi kan säga att de svaga är människovärdets probersten, dvs. den extra hårda diamant med vilken man avgör om en ädelsten är falsk eller äkta. Provet får särskild tyngd i tider av knapphet och ekonomisk åtstramning. Det är heller inte de friska och väletablerade som avgör om vi lever upp till våra ideal och målsättningar. Storleken på de ekonomiska resurser som satsas är inget mått på hur vi lyckas. Det som avgör är vilken plats människor med funktionsnedsättningar har i vår gemenskap (Gustafson & Molander 1995, s. 31).

Jag har nu i drygt tio år arbetat med elever inskrivna i särskolan och elever i behov av särskilt stöd och jag har på min skola upplevt en stor förändring, från att skolans verksamhet tidigare i stor utsträckning utgått från ett kategoriskt perspektiv på specialpedagogik till att vi nu tänker mycket mer relationellt. Om en elev hamnar i skolsvårigheter är det för att vi i personalen

ännu inte funnit ett sätt att arbeta som passar eleven. Persson och Persson (2012) har studerat och analyserat arbetssättet på just min arbetsplats och skriver:

Paradoxalt nog skulle alltså en individriktad specialpedagogisk verksamhet, som den hade byggts upp i Essunga, kunna bidra till att det särskilda stödet, tvärtemot sitt syfte, ledde till utanförskap och känslan av att vara annorlunda. Det motsägelsefulla ligger i att för att kunna ge individen det stöd hon har rätt till måste hon först definieras som stödbehövande, dvs. i någon mening avvikande. Skolans uppgift, resonerade man, borde vara att anpassa verksamheten till elevers skiftande förutsättningar och att inte sträva mot att reducera deras olikheter (s. 88). Det var genom att använda sig av varierande arbetsformer och genom att visa goda ämnesteoretiska och didaktiska kunskaper som lärarna i Essunga lyckades skapa en kollektiv upplevelse bland eleverna. Skolan är inte bara viktig, den är också en tillåtande arena för skapande. I det perspektivet blir den inkluderande grundidén viktig, större variation eleverna emellan stimulerar till ett vidare tänkande. Detta är i sig inte märkligt, vi är olika när vi föds och det kan inte vara skolans uppgift att göra våld på denna naturliga olikhet. Att lärarna i Essunga lyckades så väl med denna, den kanske svåraste av pedagogiska utmaningar, ser vi som ett resultat av det målmedvetna arbetet med kompetensutveckling (Persson & Persson 2012, s. 156).

Det har varit mycket spännande att vara en del av och ta del av forskningen på min arbetsplats och ständigt hålla diskussionen, som handlar om hur vi ger våra elever en så bra skola som möjligt, levande. Förestående studie riktar därför intresset mot om ett inkluderande arbetssätt även kan påverka grundskoleelevers inställning till olikhet och utvecklingsstörning, just inställningen tror jag är första steget till att skapa ett samhälle där olikhet blir något naturligt. Detta är frågor som är betydelsefulla i den specialpedagogiska yrkesrollen. ”Framtiden är inte ödesbestämd, utan kommer att formas av våra värden, tankar och handlingar” (Salamanca-deklarationen 2006, s. 13).

Syfte

Syftet med studien är att undersöka vad grundskoleelever har för uppfattningar om personer med utvecklingsstörning och om de uppfattningarna kan skilja sig åt beroende på om:

- man går på en grundskola som inte har något samarbete med särskolan

eller

- på en grundskola som arbetar med inkludering och samverkan med särskolan och även har klasskamrater som är inskrivna i särskolan.

Litteratur- och forskningsgenomgång

I detta stycke kommer jag inledningsvis att belysa historiken med avseende på exkludering och inkludering av personer med diagnosen utvecklingsstörning. Vidare kommer jag att redogöra för ett antal studier där attityder gentemot personer med utvecklingsstörning har fokuserats.

Historik

Personer med funktionsnedsättningar har ofta fått möta negativa attityder. De har betraktats som en belastning på grund av deras oförmåga att försörja sig själva och många har skrämts av deras stundtals avvikande uppförande och utseende (Gustafson & Molander 1995).

Tidigare talade man om ”idioter, sinnesslöa, efterblivna, icke bildbara, psykiskt utvecklingsstörda och förståndshandikappade” (s. 40) medan man idag talar om utvecklingsstörning och begåvningsnedsättning. Synen på vad utvecklingsstörning är och hur individer med utvecklingsstörning ska tas hand om skiftar mellan olika kulturer och tider (Olsson & Olsson, 2006).

På 1800-talet övergav man alltmer tankarna om att olikartade barn var Guds straff och avvikelse började förklaras genom medicin och pedagogik. Detta ledde till att individer med skiftande problem kategoriserades och särskildes. När industrialiseringen fick fäste i Sverige ansåg man att också ”sinnesslöa” kunde lära sig att bli bra arbetare. Syftet var att de skulle bli så självständiga som det gick genom träning på institutioner såsom uppfostringsanstalter och ”idiotskolor”. Emanuella Carlbeck ses som en av föregångarna när det gäller att intressera sig för personer med utvecklingsstörning och hon grundade landets första ”idiotskola” i Göteborg 1866. Under första delen av 1900-talet blev det allt större fokus på den medicinska delen och avvikelser sågs som starkt individbundna. Intelligenstester började användas för att man skulle kunna skilja ut elever med svag begåvning från undervisning.

I mitten av 1900-talet introducerades enhetsskolan i Sverige och man betraktade skolan som ett samhälle i litet format där olikheter i kapacitet ansågs vara det normala. Enhetsskolan var dock inte till för alla. Barn med utvecklingsstörning inbegreps inte och vissa fick ingen undervisning överhuvudtaget. 1944 kom en lag som gav landstingen i uppgift att ansvara för separata skolor där ”bildbara” barn med lindrig utvecklingsstörning fick viss undervisning. 1954 skulle även de ”obildbara” erbjudas detta.

Under 1960-talet började man alltmer uttrycka tvivel om de separata klasserna och skolorna dels ur en ekonomisk synvinkel men även på grund av det nedvärderande utpekandet av de eleverna det gällde. Detta medförde att elever med funktionshinder mer frekvent inordnades i klasser med elever utan funktionshinder men man ansåg att det var den avvikande individen som skulle rätta sig efter det gällande skolsystemet och inte omvänt.

Det framfördes kritik mot att särskolan och skolan hade olika huvudmän och särskolan kommunaliserades i början av 1990-talet. En avsikt med detta var att skolan skulle leva upp till mottot "en skola för alla" och arbeta inkluderande. Man ansåg nu att det var skolan som skulle anpassa sig efter eleven, att olikheter skulle ses som en resurs och att alla i den utsträckning det var möjligt skulle delta i den ordinarie undervisningen. Särskolan finns dock kvar som en egen skolform och orsakerna till detta anses i dagens debatt vara att den behövs för att tillfredsställa elevernas speciella behov och för att de fordrar kompensatoriska insatser samt att det svenska samhället helt enkelt inte är redo för att organisera en skola som tillvaratar samtliga elevers kapacitet (Ineland, Molin & Sauer, 2009).

I den nya Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Skolverket, 2011) står det att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering på grund av funktionsnedsättning och att undervisningen ska anpassas efter elevernas förutsättningar och behov. Nilholm (2006) tar upp existensen av skilda lösningar, läroplaner, statliga utredningar och lärarutbildningar för den "vanliga" skolan och för specialundervisningen. Han undrar om det i ett inkluderande utbildningssystem inte vore att föredra att ovanstående skulle gälla för alla elever och att samtliga lärare var beredda att möta mångfalden av elever. Författaren skriver även att "På ett liknande sätt som på en nationell nivå kan man vad gäller kommunernas organisering av undervisning ha mer eller mindre inkluderande lösningar i relation till elever i behov av särskilt stöd" (s. 34). Heimdahl Mattson (2006) definierar begreppet inkludering med orden: "... inkludering innebär att det är skolan, miljön som ska anpassa sig till den enskilde eleven, istället för tvärtom. Utgångspunkten och normen är heterogeniteten – inte homogeniteten" (s. 13).

Människor med utvecklingsstörning är en märklig grupp i vår befolkning. Inga andra har varit föremål för en sådan total attitydsvängning: från att ha varit oönskade, förskjutna, hånade, fruktade och t.o.m. förföljda, till att bli fullvärdiga och respekterade medborgare som lever mitt ibland oss med i lag inskrivna rättigheter till goda levnadsvillkor. Bättre bevis för humanitetens och välfärdens genombrott i vårt land finns inte (Grunewald 2008, s. 19).

Av ovanstående historikgenomgång framgår att levnadsvillkoren för personer med utvecklingsstörning har förbättrats avsevärt. Jag kommer i följande avsnitt att gå mer in på vad litteraturen säger om våra attityder mot personer med utvecklingsstörning.

Attityder och synen på olikhet

I stort sett alla de teoretiska analyser som hittills presenterats anknyter på ett eller annat sätt till avvikelssociologins tes om social stämpling och utstötning av människor som inte lever upp till samhällets ideal och normer (Gustavsson 1998, s. 8).

När nedläggningen av institutionerna för individer med psykiska sjukdomar och utvecklingsstörning skedde gjordes undersökningar om kommande grannars attityder. En del visade att utflyttningen till vanliga boendetyper inte fört med sig bättre kontakt med

närboende. Andra studier indikerade att personer som bor på platser där det finns ett flertal grannar med utvecklingsstörning har utökad förståelse och är mer gynnsamt inställda till personer med utvecklingsstörning än vad andra är (SOU 1998:16).

Människor avhåller sig från att sammankopplas med individer som andra ser som underliga eller på något sätt underlägsna på grund av rädsla att själva hamna i samma kategori och därigenom orsaka att andra undviker deras sällskap. Alla drar sig till personer de gillar mest eller delar exempelvis intressen med och bara ett litet antal ser detta som att de sorterar bort andra. Att man väljer vilka man vill umgås med är troligtvis en betydelsefull anledning till att det finns ett ringa antal icke-handikappade i sällskapskretsen för personer med begåvningsnedsättning. Gustavsson (1998) betonar att:

... detta särskiljande inte ska förstås som uttryck för någon slags patologi hos de individer som utövar den eller hos den grupp där det äger rum. Ursprunget till de sociala och kulturella kategoriseringssystemen återfinns vi tvärtom i människors grundläggande behov av att göra världen meningsfull och hanterbar. De innebär också att social utstötning eller bortväljande inte nödvändigtvis behöver ha sin grund i några personliga fördomar eller bestående antipatier mot exempelvis människor med en utvecklingsstörning, utan att motståndet mot närmare relationer med vissa människor helt enkelt grundas på en upplevd olikhet. I de flesta tider och samhällen tycks också vissa distinktioner ha gjorts mellan människor som har funktionshinder och andra. Hur skillnaden *förstås* varierar dock från tid till tid och från samhälle till samhälle (s. 18).

I en studie som redovisas i SOU 1998:16 har man tittat närmare på hur gynnsam inställning och bemötande mot personer med utvecklingsstörning kan växa fram hos barn som möter alltför personer med utvecklingsstörning i skolan och i övriga samhället. Tidigare forskning verifierar att det oftast är i fem- sexårsåldern som ofördelaktig inställning mot personer med funktionsnedsättningar bildas. Studien granskade vilken påverkan dels samvaro med vuxna med grav utvecklingsstörning och dels verklighetsförankrad information rörande utvecklingsstörning hade. Enligt studien kan positiva attityder hos barn skapas genom verklighetsförankrad information som efterföljs av samvaro med personer med utvecklingsstörning.

Hill och Rabe (1994) har studerat hur barns synsätt och omdömen om andra barn bildas med extra fokus på barn med funktionshinder. Den vedertagna tron har varit att barns attityder kommer från vuxenvärlden men studien visade att attityderna i stor utsträckning uppstår i interaktionen med andra barn. Barn har tämligen klara uppfattningar om uppträdande, karaktärsdrag och förmågor hos andra barn och även förmodan om hur de ska vara för att man ska vilja vara kompis med dem. Barnens beskrivningar är normativa och visar att barn med funktionshinder har problem att bli accepterade. Barn agerar vanligtvis avvisande när de ställs inför något nytt och ovant. Hur omgivningen bemöter barnet i dessa situationer påverkar starkt hur barnet agerar i nya situationer i framtiden.

Om barnet inte fått stöd i de tidigare skedena finns risken att barnet kommer att reagera negativt senare i livet. Det som tidigt kan visa sig som en instinktiv rädsla kan

internaliseras och manifesteras i barnets jagbegrepp och komma att prägla barnets värderingar och handlande. Om barnet däremot får stöd i det tidiga skedet kan det senare få en annan relation till det ”avvikande” som kanske inte kommer att upplevas som avvikande. Sett i detta perspektiv kan en tolkning av resultaten vara att barns tendenser till avståndstagande från det som de ser som liggande utanför normerna beror på att de inte tidigare fått stöd med att förstå och att de kanske snarare förstärkts i ett normativt tänkande som blir en del i den vidare utvecklingen av attityder och värderingar (s. 95).

Mineur, Bergh och Tideman (2009) tar upp en enkätundersökning gjord bland unga i England och Sverige som jämför attityderna till integrering av dels personer med talsvårigheter och dels personer med intellektuella funktionshinder. Enligt undersökningen hade svenskarna en mer positiv attityd till de nämnda funktionshinderkategorierna. ”Slutsatsen av studien är att undersökningen ger visst stöd till det oprövade antagandet att det svenska välfärdssystemet med sin grund i integrerings- och normaliseringsprincipen, skulle leda till mer positiva attityder till integrering och människor med funktionshinder” (s. 22).

Lahdenperä (2010) skriver att elever helst vill arbeta i homogena grupper med sina kompisar. För att motverka detta och skapa en gemenskap i klassen utifrån elevgruppens olikheter anser författaren att ”Lärare bör därför laborera med olika typer av heterogena grupper i undervisningssituationen. Det motverkar fördomar och negativa kategoriseringar och lär samtidigt eleverna att samarbeta och umgås med varandra” (s. 34-35). ”Skolan måste förknippas med en vid syn på samhället, en som inte baseras på likriktning utan pluralism med rötter i olikheter” (s. 35). För att främja ett inkluderande arbetssätt tycks en del undervisningsstrategier vara effektiva, däribland elevsamarbete där elever instruerar och hjälper varandra (Florian & Rouse, 2001).

Snarlika resultat framförs av Dolva, Hemmingsson, Gustavsson och Borell (2010) som i en studie kommit fram till att elever själva kan bidra till ett inkluderande arbetssätt om de får chansen. De har en kapacitet att bruka olika tillvägagångssätt för att klasskamrater med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga bara de får tillfällen att mötas.

Enligt Avramides (2010) är ett av de huvudsakliga målen med inkludering av elever i behov av särskilt stöd i ordinarie klasser att minska fördomar och öka den sociala interaktionen bland alla barn. Trots detta har forskning visat att elever i behov av särskilt stöd förblir mindre accepterade och upplever en större ensamhet än övriga elever. I en studie gjord av Avramidis (2010) i England där 566 elever intervjuades fann han dock att trots att elever i behov av särskilt stöd oftare benämndes i ett negativt hänseende så ingick de i vänskapsrelationer i lika hög grad som andra.

Skolverkets kunskapsöversikt *På tal om mobbning – och det som görs* (2009) tar upp forskning som visar att elever som utsätts för mobbning inte är mer ”annorlunda” än andra men att mobbningsoffer oftare är mer initiativlösa, ängsliga och osäkra.

Möjligheterna till samvaro mellan människor med och utan funktionshinder är inte på långa vägar tillräckliga. Det är av yttersta vikt att det ges möjligheter till dessa möten genom att personer med funktionsnedsättning blir klasskamrater, kollegor, grannar. Inte förrän det sker "kan verkligheten korrigera de i förväg formade föreställningarna, de grundlösa och klichéartade uppfattningarna" (SOU 1998:16, s. 129). Majoriteten av forskare som sysslar med förutfattade meningar och inställning till personer med funktionshinder anser att den mest betydande chansen till ändring består i mer kännedom om och kontakt med dem som de förutfattade meningarna handlar om (SOU 1999:21).

Cloninger, Dennis, Edelman, Giangreco och Schattman (1993) har intervjuat 19 amerikanska lärare om hur de upplevde att en elev med stora behov av stöd placerades i deras klass. Trots att lärarna i början av skolåret var negativa ändrade det stora flertalet av dem inställning under skolåret och såg fördelar samt en positiv påverkan på både sig själva, den inkluderade eleven och klasskamraterna. De två lärarna som var fortsatt negativa hade mycket lite att göra med de inkluderade eleverna, tvärtemot lärarna som ändrade inställning och som inte bara var villiga att bli involverade i eleverna utan också agerade för att bli det.

Om inkludering ska vara möjligt eller inte hänger inte på den inkluderade individen utan på dess omgivning. Emanuelsson (1996) anser:

... om man inte lyckas att uppnå det önskade målet, dvs. en fungerande integrering, så bör förklaringen sökas främst i villkoren för deltagande i gruppens verksamhet och gemenskap. Om man lägger ansvaret på den "avvikande" och/eller dennes hjälpare är det naturligt, att utvecklingen inte leder till integrering utan i stället till ökad segregering (s. 12-13).

Forskningsgenomgången tyder på att kunskap om och personlig kontakt med personer med utvecklingsstörning kan påverka synen på dem. Syftet med examensarbetet är att undersöka vad grundskoleelever har för tankar om personer med utvecklingsstörning och om de tankarna kan skilja sig åt beroende på om man har särskoleelever som klasskamrater eller inte.

Teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkter som presenteras nedan är till för att bringa förståelse för det som fortsättningsvis kommer att belysas i denna rapport. I detta arbete har teori, metod och empiri varit sammanflätade under hela processen.

Specialpedagogiska perspektiv

Ordet perspektiv kan likställas med exempelvis teorier, synsätt och diskurser. I arbetet används perspektiv som även nyttjas av Nilholm (2003). Han skriver:

Jag skulle förstås kunna använda andra begrepp i stället för *perspektiv* på specialpedagogik: *föreställningar* om specialpedagogik, *diskurser* om (sätt att tala och skriva om) specialpedagogik, *teorier* om specialpedagogik osv. Jag föredrar dock att använda begreppet perspektiv, eftersom det väl knyter an till vårt vardagsspråk och vår vardagsfarenhet och således inte behöver komplicera framställningen (s. 14).

Det specialpedagogiska kunskapsområdet mynnar ur flera skilda bakgrunder och är ett mångfacetterat område där en rad olika perspektiv bryts och möts, dock brukar två huvudlinjer urskiljas. Den ena har starka rötter i psykologin och har utvecklats ur en vilja att ge barn med olika förutsättningar möjligheter till en bra start i livet. Den andra har sina rötter i utbildningssociologi och i en kritik av specialpedagogik som verksamhet. Det kategoriska och det relationella perspektivet kan sägas ha sin grund i de två huvudlinjerna (Nilholm & Björck-Åkesson, 2007).

Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) beskriver de två ovanstående perspektiven på följande sätt: det kategoriska perspektivet fokuserar på individens egenskaper och använder dem som förklaringsmodell till eventuella svårigheter, det talas om elever *med* svårigheter. I det relationella perspektivet ligger fokus på det som händer i förhållandet, samspelet och interaktionen mellan olika aktörer, det talas istället om elever *i* svårigheter.

Nilholm (2003) lyfter fram ett tredje perspektiv som han kallar dilemmaperspektivet. Med dilemman avser han konflikter som trots att de är olösliga ändå ständigt kräver att man tar ställning till dem. Ett kärndilemma är skolans strävan efter att ge samtliga elever snarlika kunskaper och färdigheter parallellt med strävan att justera utbildningen efter elevernas olikheter, att alla ska få samma fast på sitt sätt.

Inkludering och inkluderande arbetssätt

Inclusive education is about responding to diversity; it is about listening to unfamiliar voices, being open, empowering all members and about celebrating “difference” in dignified ways (Barton 1997, s. 234).

Alla är olika och skolan ska inte försöka ändra denna olikhet. Skolan ska på ett kompetent sätt ge samtliga elever uppmuntran och stimulans. Målet ska vara en givande medverkan i det gemensamma och gemensamhetskonstruktiva. Inkludering handlar inte först och främst om fysisk placering utan om "... våra intentioner om ett bättre samhälle" (Persson & Persson 2012, s. 19). I denna studie har det inte vidare undersökts i hur stor utsträckning eleverna med utvecklingsstörning deltar i samtliga lektioner med grundskolans elever eller om de till viss del har enskild undervisning. Avsikten var att finna en skola med ett inkluderande arbetssätt vilket inte behöver betyda att eleverna med utvecklingsstörning deltar i all undervisning i sin klass.

Samverkan

Samverkan är ett samarbete som innefattar ömsesidiga mål och syften och en samsyn på de berördas behov (Lundgren & Persson, 2003). I detta arbete avser samverkan samarbete mellan grundskola och särskola med en gemensam syn på att olikhet är det naturliga.

Sociala representationer

Studien utgår från teorin om sociala representationer. Teorin innebär att olika individer tillsammans skapar en gemensam uppfattning om verkligheten. Ur uppfattningen, representationen, skapas en sorts vardagskunskap som enar dem och vägleder dem i den sociala tillvaron (Chaib & Orfali, 1995).

Människor har ständigt ett behov av att äga visshet om hur de ska förhålla sig till omgivningen. De måste rätta sig efter världen, klara sig i den samt se och reda ut de bekymmer de ställs inför. På grund av detta produceras och reproduceras representationer. På samma sätt som människor inte endast reagerar automatiserat på personer, skeenden och tankar är de inte avskilda i ett socialt vakuum. Världen omkring delas med andra. Av den anledningen är representationer sociala och ytterst betydelsefulla i vår vardag. "De ger oss vägledning om hur vi ska namnge och definiera olika företeelser i vår vardagsverklighet, om hur vi ska tolka dem, fatta beslut om dem och eventuellt ta ställning till dem och försvara vår ståndpunkt" (Jodelet 1995, s. 27).

Det existerar en koppling mellan att en person är avskild från människorna omkring sig och att den personen skapar representationer om dem. Sättet som personen föreställer sig de andra avgör skepnaden på deras interaktion och de sociala grupper som de formar tillsammans (Moscovici, 1995). Sociala representationer innebär i detta avseende de föreställningar vi har om andra människor. Ur svensk synvinkel är benämningen sociala föreställningar, som även innefattar fördomar, i högre grad tillämplig än benämningen sociala representationer (Israel, 1995). I denna studie är teorin om sociala representationer intressant eftersom två olika skolor där miljön skiljer sig åt ska jämföras. En av skolorna har ett inkluderande arbetssätt där elever med utvecklingsstörning går i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning medan den

andra skolan inte har några elever med utvecklingsstörning. Fokus i studien är att se om omgivningen, alltså skolornas olika miljöer, bidrar till att eleverna har olika uppfattningar (föreställningar) om personer med utvecklingsstörning.

Metod

Inledningsvis i denna del presenteras val av metod och urval för studien. Efter det följer genomförande, bearbetning och analys. Avslutningsvis tas undersökningens reliabilitet, validitet, generaliserbarhet och etiska överväganden upp.

Val av metod

I studien används vinjettmetoden. Metoden går ut på att respondenterna får läsa, lyssna eller se på en vinjett: en skildring av en person, en situation eller ett händelseförlopp. Efter vinjetten får respondenterna svara på frågor eller påståenden som handlar om vinjetten. Metoden har under de senaste decennierna brukats som en komplettering och ibland istället för mer klassiska metoder vid undersökningar av individers uppfattningar inom olika fält. Vinjettmetodens grundläggande delar är den introducerande beskrivningen och respondentens tankar kring denna (Jegerby, 1999).

Som vinjett användes filmen *Utvecklingsstörning – Att leva med utvecklingsstörning*. Det är en knappt fem minuter lång informationsfilm gjord av Habilitering och hälsa, Stockholm läns landsting där psykologen Catarina Johansson berättar vad det innebär att ha en utvecklingsstörning. Filmen hittade jag genom att skriva sökordet ”utvecklingsstörning” på www.youtube.com.

Enkäten hade öppna frågor vilket innebär att den tillfrågade på egen hand ska utforma och skriva sina svar (Stukát, 2005). Frågorna formulerades på detta sätt för att ge respondenterna tillfälle att ge uttryck för så genuina svar som möjligt. Enkäten bestod av sex datorskrivna frågor fördelade på två A4-sidor med tre frågor på varje. Efter varje fråga lämnades utrymme där respondenterna kunde skriva sina svar (se bilaga).

Det hade varit intressant att göra intervjuer istället men då hade undersökningsgruppen blivit avsevärt mindre eftersom tiden att genomföra undersökningen var begränsad. Enkäter kan vara en adekvat metod när man önskar att nå fler personer än vad man kan göra genom intervjuer (Stukát, 2005).

Urval

Eftersom studien syftar till att undersöka om grundskoleelevers tankar kring personer med utvecklingsstörning kan skilja sig åt beroende på om man har särskoleelever som klasskamrater eller inte ville jag att elever från två olika skolor skulle ingå i studien. Elever från en grundskola där särskoleeleverna är inkluderade i ordinarie klasser och elever från en grundskola där det inte finns några särskoleelever alls.

För att finna en skola som arbetade inkluderande använde jag sökmotorn Google. Den andra skolan valde jag genom att orten och skolan skulle vara ungefär lika stor som på den första skolan, detta för att eventuella skillnader i elevernas svar inte skulle kunna relateras till skillnader som kan finnas mellan storstad och landsbygd. Jag kontaktade rektorn på den andra skolan för att höra om de hade några elever som var inskrivna i särskolan, vilket de inte hade.

Undersökningsgruppen

Rektorn på skolan som arbetade inkluderande informerade mig om en lämplig årskurs för studien där flera av elever var inskrivna i särskolan, detta var årskurs sex. Studien genomfördes i årskurs sex även på den andra skolan. Samtliga elever som var närvarande de dagarna studien genomfördes blev tillfrågade att delta. På skolan som arbetade inkluderande var det 43 elever, på den andra skolan var det 37 elever.

Genomförande

Jag kontaktade rektorerna på båda skolorna via telefon och de gav sitt godkännande till att studien genomfördes. De uppgav namn på lärare som arbetade i årskurs sex som kontaktades för att bestämma lämpliga datum för studiens genomförande.

När studien skulle genomföras på de olika skolorna presenterade jag mig för eleverna, berättade att jag studerade till specialpedagog på Göteborgs universitet och att jag skulle skriva ett examensarbete om ungdomars tankar kring utvecklingsstörning. Jag informerade om att studien genomfördes på ytterligare en skola men att det i arbetet inte skulle framgå vilka skolor som besökts och att deras svar skulle vara anonyma, att de inte skulle skriva sina namn på enkäterna. Jag informerade även om att det var frivilligt att svara på enkäterna, att alla elever skulle få se filmen som kortfattat förklarade vad utvecklingsstörning innebär men att de som inte ville svara på enkäten skulle lämna in formulären utan att skriva något på dem.

På båda skolorna var eleverna i årskurs sex uppdelade i två klasser. På skolan som arbetar inkluderande visades filmen och eleverna fyllde i enkäterna först i den ena och sedan i den andra klassen. Tidsåtgången var cirka 20 minuter per klass. I den andra skolan tittade samtliga elever på filmen gemensamt men de två klasserna satt sedan i varsitt klassrum och svarade på

enkäten. Tidsåtgången här var cirka 30 minuter. På den skolan skrev tre av eleverna sina svar på dator. Övriga elever skrev för hand.

Bearbetning och analys

Eleverna på de båda skolorna fick identiska enkätfrågor men de fick dem på papper med olika färg, på den ena skolan fick de ljusblå papper och på den andra fick de vita. Detta för att inte riskera att blanda ihop vad eleverna på de olika skolorna svarat eftersom svaren skulle jämföras för att se om de fanns skillnader mellan skolorna.

Elevernas svar skrevs av på dator med de två olika skolorna för sig och väsentliga mönster identifierades, något som Patton (2002) anser vara av vikt i en analys. Svaren placerades i kategorier, de svar som liknade varandra förlades i samma kategori. Kvale (1997) skriver att analysmetoden kategorisering innebär att det insamlade materialet placeras i kategorier, genom analys av likheter och olikheter decimeras och struktureras materialet. Svaren från de två olika skolorna jämfördes och tolkades med avseende på kategorierna. Resultat- och analysdelen utgår från elevernas svar i förhållande till de tidigare beskrivna specialpedagogiska perspektiven. Teorin om sociala representationer används som en möjlig orsaksförklaring till elevernas uppfattningar. Intentionen har varit att se om de olika skolmiljöerna kan ge upphov till att olika sociala representationen produceras.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet innebär tillförlitlighet, man åsyftar att undersökningssituationen ska vara pålitlig och att samtliga undersökningstillfällen ska genomföras på samma sätt (Trost, 2007). En fördel med vinjettmetoden är att alla som svarar får samma information. ”Liksom laboratorieexperiment visar vinjettmetoden god ”intern” validitet, det vill säga att man kan vara relativt säker på att respondenterna har samma referens i sina svar” (Jergeby 1999, s. 34). Dock kan de efterföljande frågorna tolkas på olika sätt men jag var noggrann med att använda ett enkelt språk i formuleringen av dem eftersom det ökar reliabiliteten och möjligheten att alla uppfattar frågorna på samma sätt. (Trost, 2007)

Validitet betyder giltighet, ” att instrumentet eller frågan ska mäta det den är avsedd att mäta” (Trost 2007, s. 65). ”Allmänt anses vinjettmetoden, om den tillämpas stringent med kontroll av variabler och värden, ge en god reliabilitet. I metodens uppläggning ligger inbyggt en kontroll av slumpmässiga fel, genom att respondenterna ställs inför samma kontext” (Jergeby 1999, s. 35).

Informationsfilmen *Utvecklingsstörning – Att leva med utvecklingsstörning* som användes som vinjett kan ha påverkat elevernas svar. Anledningen till att vinjettmetoden med en film före frågorna i enkätform ändå valdes var att jag ville försäkra mig om att ungdomarna som

deltog i studien hade en, i alla fall liten, uppfattning om vad utvecklingsstörning är, något jag inte på förhand kunde utgå från att de hade.

Generaliserbarhet

Eftersom studien gjorts på så få elever kan den inte ge generaliserbara svar utan resultatet gäller i huvudsak för de klasserna som deltagit. Studien kan dock vara intressant om man vill göra en större studie av ungdomars tankar kring utvecklingsstörning med en högre grad av generaliserbarhet.

Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) tar upp de etiska kraven som man ska utgå från när en studie görs. Informationskravet innebär att de som berörs av undersökningen ska upplysas om dess syfte och att deras deltagande är frivilligt. Samtyckeskravet handlar om att de som är med i studien själva bestämmer om sin medverkan. Konfidentialitetskravet går ut på att deltagarna garanteras anonymitet. Nyttjandekravet betyder att materialet enbart får användas för forskningsändamål.

Ovanstående krav har beaktats under arbetet med studien. De medverkande eleverna har informerats om studiens syfte, att deltagande är frivilligt och att deras svar är anonyma. Elevernas föräldrar har av skolorna genom informationsbrev informerats om att en enkätstudie om ungdomarnas attityder ska genomföras, de fick dock inte information om att ämnet var utvecklingsstörning eftersom det hade kunnat ge upphov till samtal kring utvecklingsstörning som eventuellt kunde påverkat enkätsvaren.

I valet av filmen som skulle användas som vinjett var jag noga med att inte använda en film som visade eller pratade om personer med en specifik utvecklingsstörning, detta för att jag inte ville riskera att någon på skolan som arbetar inkluderande skulle känna sig utpekad.

Resultat och analys

Resultatet presenteras i berättande text genom att varje fråga redovisas för sig där eleverna medverkar med representativa citat. Jag har i så stor utsträckning som möjligt valt att använda citaten i ursprungsskick men korrigerat en del stavfel. Varje fråga åtföljs av sammanfattande reflektioner där kopplingar görs till litteratur och tidigare forskning. Vidare analyseras respondenternas svar med avseende på specialpedagogiska perspektiv och teorin om sociala representationer.

Skolan som arbetar inkluderande benämns som Skola 1 och den andra skolan kallas för Skola 2.

Tankar kring utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Vad tänker du på när du hör ordet utvecklingsstörning?

Skola 1:

Nästan alla elever svarade att personer med utvecklingsstörning har det svårare än andra, att de har svårt för att förstå och lära sig saker, några skrev att de behöver mer tid för att lära sig. ”Jag tänker på personer som har svårt att lära sig saker och som har svårt att förstå.” ”Någon som har det lite svårare än andra.” ”Att en person inte har det lika lätt att förstå och lära sig något som de andra kan lära sig ganska lätt. Jag tror ändå att de kan lära sig nästan lika mycket bara att det tar längre tid.”

Flera elever nämnde specifika saker som de kan ha svårt med t.ex. att prata och kommunicera, skriva och att sköta ett hem. ”Kanske typ att den har lite svårt att förstå och skriva.” ”Tänker även på att de inte kan prata så bra ibland.” ”Någon som är en aning svårare att kommunicera med.”

Några skrev att de tänkte på människor som har en sjukdom eller ett handikapp, en del skrev specifika funktionsnedsättningar som Downs syndrom, autism och adhd. ”Oftast tänker jag på typ Downs syndrom, även fast det bara är en av många.” Några elever skrev att de tänkte på personer de känner som har en utvecklingsstörning.

En del elever svarade att det är personer som behöver hjälp av andra och att man ska vara försiktig med dem. ”Jag tänker på människor som har det svårare än mig och som ofta behöver mer hjälp.” En elev skrev ”De är lika mycket människor som vi och måste respekteras.”

Skola 2:

Många elever svarade att personer med utvecklingsstörning har svårt att förstå. ”Någon som inte förstår allt lika bra som någon utan utvecklingsstörning.” ”Jag tänker på en person som har svårt att förstå saker.” ”Att man har svårt att förstå.” ”Jag tänker att den personen har ett problem i huvudet.”

Många skrev också att personer med utvecklingsstörning behöver mer hjälp än andra. ”En person som behöver mycket hjälp.” ”De behöver hjälp.” ”Att de kanske har det jobbigare men även att de personerna får hjälp.”

Några skrev att de vill hjälpa dem att förstå, en elev skrev att man tänker mer på vad man säger till dem, ”Man kanske tänker på vad man säger lite mer. Och utformulerar det så att personen förstår.” ”Jag tänker på att hen har det svårare än andra och då vill jag hjälpa hen med svåra grejer och göra komplicerade saker lätta att förstå.” (Observera att användandet av ordet hen är ungdomarnas egna val.)

En elev skrev att det är en sjukdom man aldrig blir av med och några skrev att personer med utvecklingsstörning kan ha t.ex. Downs syndrom, sitta i rullstol, se annorlunda ut eller vara ”cp-störd”. En elev skrev ”Jag tänker på folk som har det jobbigt.” En annan svarade ”Något fel på personen och det är synd om dem.” En tredje skrev ”Det är inte en normal person.”

En elev skrev att personer med utvecklingsstörning inte har lika mycket frihet.

Sammanfattande reflektioner

Svaren visade inga skillnader mellan de två skolorna, samtliga elever beskrev utvecklingsstörning i negativa termer. De allra flesta elever svarade att personer med utvecklingsstörning har det svårt, att de har svårt att förstå, lära sig och utföra saker. De gjorde jämförelser med personer utan utvecklingsstörning och menade att personer med utvecklingsstörning har det besvärligare. Att inte ha en utvecklingsstörning sågs som det ”normala” och personer med utvecklingsstörning skildrades som avvikande från det. Eleverna i studien har utgått från hur de tycker att en person helst ska vara och anser att en person med utvecklingsstörning inte fullt ut uppfyller det utan ”har det lite svårare”, är ”svårare att kommunicera med” eller ”behöver mer hjälp”. Enligt Hill och Rabe (1994) har barn ganska tydliga uppfattningar om vilka sätt att vara som är önskvärda hos andra barn och att barn med funktionshinder inte lever upp till de sätten.

Synen att utvecklingsstörning gör att en person skiljer sig från det ”normala” och därför har svårigheter kan sägas utmynna ur ett kategoriskt perspektiv som fokuserar på individens egenskaper och tillämpar dem som förklaringsmodell till förekommande svårigheter (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist 2001).

Enligt teorin om sociala representationer skapar olika individer gemensamt en kollektiv uppfattning om verkligheten som orienterar dem i den sociala tillvaron. (Chaib & Orfali, 1995) Hill och Rabe (1994) skriver att barns attityder i stor utsträckning uppkommer i interaktion med andra barn. Hur synen att personer med utvecklingsstörning har det besvärligare har uppstått kan givetvis diskuteras. Man kan spekulera kring huruvida ett sådant synsätt har uppstått eller har sin grund i allas vår kollektiva uppfattning om verkligheten och vad ett gott liv innefattar. Avsaknaden av skillnader eller rättare sagt överensstämmelsen i elevernas svar kan tyda på detta, nämligen att oavsett om man har kontakt med personer med utvecklingsstörning eller inte så anser vi att de verkar ha det besvärligare än oss.

Likheter mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Vilka likheter tror du att det finns mellan personer med utvecklingsstörning och personer med utvecklingsstörning?

Skola 1:

Många skrev att alla är människor, ”De är väl som helt vanliga människor.” ”Jag tycker att vi är väldigt lika varandra.” ”Vi är alla människor och vi ser ganska lika ut. På utsidan är vi kanske inte likadana men på insidan ser vi precis likadana ut.” ”Båda kan säkert vara i jämntakt när det gäller fysiska saker.”

Flera tog upp att alla har samma värde och rättigheter. ”De är alla människor med samma rättigheter.” ”En likhet är att man är lika mycket värd.” ”Alla är människor och har rätt att få hjälp. Vi har alla rätt att gå i skolan och att skaffa jobb och försörja sig.” ”Man ska vara dig själv.”

Några skrev att alla har känslor, ”Dom blir glada, ledsna, oroliga osv och fungerar på samma sätt.” ”Båda kan känna känslor och lära sig förstå saker.” ”Båda kan ha kul och båda kan känna sig retade och mobbade.” ”Precis som personer utan utvecklingsstörning behöver de med utvecklingsstörning vara med i gemenskapen och få vänner”. ”De kan ha samma humör som vi.”

En elev skrev ”Jag tror nästan allt är likhet förutom utvecklingsförmågan.” En annan elev svarade ”En utan utvecklingsstörning kan ju också ha svårt att uppfatta vissa saker.”

Skola 2:

Ett stort antal av eleverna svarade att båda är människor. ”Att de är människor.” ”Alla människor är lika! Bara för att personen har en svårighet i livet betyder inte det att hen inte är

en människa. Alla är lika!” ”Alla är människor på jorden.” En elev skrev ”Alla är lika mycket värda!”

En elev svarade ”Alla har samma behov”, en annan skrev ”Båda behöver mat, kärlek och sömn.” Några skrev att båda har känslor. ”Alla har känslor och det finns ingen skillnad mellan människor.” ”Jag tror att även om man är utvecklingsstörd så kan man vara jättetrevlig och rolig att vara med ändå.”

En svarade ”Alla behöver hjälp någon gång.”

En elev skrev att det inte finns några likheter. Några skrev att det beror på vilken störning de har.

Sammanfattande reflektioner

De flesta eleverna svarade att det mesta är likt mellan personer med och utan utvecklingsstörning, att vi alla är människor förbinder oss mer än vilka eventuella skillnader som finns. Flera tog upp att alla har samma värde och rättigheter och att vi alla kan känna olika känslor. Grunewald (2008) tar upp synen på personer med utvecklingsstörning genom tiderna, hur den har förändrats från att ha varit oerhört negativ ”... till att bli fullvärdiga och respekterade medborgare som lever mitt ibland oss med i lag inskrivna rättigheter till goda levnadsvillkor” (s. 19).

Endast en elev skrev att det inte finns några likheter mellan personer med och utan utvecklingsstörning, detta var en elev på skola 2.

Skillnader mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Vilka skillnader tror du att det finns mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning?

Skola 1:

Att personer som har en utvecklingsstörning har det svårare att lära sig, att förstå och att göra saker än personer utan utvecklingsstörning var det allra vanligaste svaret, nästan alla elever tog upp det. ”Att en person med utvecklingsstörning kan ha svårt att förstå varför man ska göra på ett visst sätt och förstå konflikter.” ”Någon som har det lite svårare än andra t.ex. i skolarbetet som att räkna och skriva.” ”De har inte lika lätt att lära sig som andra.” ”Hänger inte med så bra.” ”Hjärnan fungerar inte riktigt på samma sätt som på de som inte är utvecklingsstörda.”

En elev skrev att personer med utvecklingsstörning blir gladare än andra om de klarar något.

En handfull elever tog upp att de behöver längre tid på sig för att göra saker, en elev skrev "Jag tror att man har olika liv och har en annan vardag. De kanske har kortare dag. Alltså att det tar längre tid att t.ex. duscha, äta och lära sig. De kanske inte har mycket tid kvar till fritid." En annan elev svarade "Allt tar längre tid."

Även hjälpbehovet togs upp. "Dom behöver mer hjälp." "Utvecklingsstörda personer får mer hjälp än de utan." "De kan lära sig om de får tillräckligt med hjälp och tid."

En elev skrev att personer med utvecklingsstörning inte tänker lika mycket på saker innan de gör dem, en annan elev skrev att de kan säga sårande saker utan att ens veta om det. En elev tog upp att de kan bli behandlade illa eftersom de är annorlunda. En elev skrev att de kan ha ett annorlunda utseende.

Skola 2:

Även här var det vanligaste svaret att personer med utvecklingsstörning inte förstår lika bra som andra och har svårare att lära sig. "Utvecklingsstörda personer har svårare för att lära sig saker." "Jag tror att de måste repetera mer och att det tar längre tid för dem att lära sig." "De som har en utvecklingsstörning har ofta lite svårare att förstå och göra vissa saker." En elev skrev att de behöver hjälp "Dom med utvecklingsstörning behöver mycket hjälp."

Flera tog upp att personer med utvecklingsstörning har problem och att de har det jobbigt och svårt. "Att de har problem med jobbet, hemma m.m." "Skillnaden är nog att personen med utvecklingsstörning har det svårare än oss andra."

Några tog upp att de har ett speciellt utseende, att de har talfel och att de går konstigt.

En elev var mycket positivt inställd till personer med utvecklingsstörning och skrev "Den med utvecklingsstörning har mer fantasi tror jag. Och jag tycker att dem med utvecklingsstörning är mycket snällare än dem som inte har utvecklingsstörning. De är mycket lättare att vara med." En annan elev svarade "Det är inte så stor skillnad mellan personer med eller utan utvecklingsstörning. Dom har bara svårare att fatta vissa saker."

Sammanfattande reflektioner

Precis som på den första frågan svarade de flesta eleverna att skillnaderna mellan personer med och utan utvecklingsstörning består i att personer med utvecklingsstörning har det svårare än andra. De allra flesta skillnader som togs upp var till stor del negativa för personerna med utvecklingsstörning men en elev på varje skola tog upp saker som kunde vara positivt med att ha en utvecklingsstörning. På skola 1 svarade en elev att de kunde bli gladare

om de klarar något och på skola 2 svarade en elev att personer med utvecklingsstörning har mer fantasi, är snällare och mycket lättare att vara med.

Att sätta olika etiketter på personer med utvecklingsstörning som skiljer dem från andra är något som gjorts genom tiderna. Människans sätt att kategorisera andra människor bottnar i en vilja att göra världen begriplig (Gustavsson, 1998). Enligt teorin om sociala representationer skapas uppfattningar, representationer, för att människan ska kunna förhålla sig till och handskas med sin omvärld (Jodelet, 1995). Elevernas sätt att kategorisera personer med utvecklingsstörning som någon som har det svårt och som behöver hjälp kan ha sin grund i ett behov att göra världen förstälilig och hanterlig.

Att vara kompis med en person med utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Hur tror du att det är att vara kompis med en person med utvecklingsstörning?

Skola 1:

Ett flertal elever skrev att det inte är någon större skillnad på att ha en kompis med eller utan utvecklingsstörning. ”Det är väl som att vara med en vanlig kompis.” ”Det är väl mestadels som med andra.” ”Det är nog inte så mycket större skillnad än att ha en vanlig kompis.” ”Det är nog inte så stor skillnad.” ”Jag tror det är precis som vanligt.”

Många elever tog upp att man måste vara tydligare och förklara saker bättre för en kompis med utvecklingsstörning och hjälpa dem mer. ”Det är kanske inte så jättemycket mer annorlunda men man får nog vara lite mer försiktigare och hjälpa varandra mer.” ”Jag tror att man kanske måste förklara mer och tydligare vad man menar.” ”Jag tror att man får ta hand lite mer om den kompiserna då. Hjälpa den lite mer.” ”Det är nog ganska roligt men också ansträngande tror jag eftersom man måste förklara mer för dem med utvecklingsstörning.” ”Man måste ibland upprepa vissa saker och så men det är nog inte så svårt.”

Några skrev att det är roligt att vara med dem eftersom de är så glada. ”Roligt. Utvecklingsstörda personer är alltid goa och glada.” ”Jag tror att det skulle vara ganska så roligt för dom utvecklingsstörda som jag har träffat har nästan alltid varit glada.” En skrev att man måste hjälpa personer med utvecklingsstörning eftersom de brukar härma det man gör.

En skrev att hen inte skulle vara med dem, några skrev att det skulle vara jobbigt och svårt. ”Det kunde nog vara ganska roligt, men det kanske kan bli svårt och lite jobbigt ibland att försöka förklara vissa saker.”

En del tog upp att man inte skulle kunna göra samma saker som med andra kompisar och att det kan vara svårt att förstå dem. ”Det skulle nog vara lite jobbigt eftersom man inte kan göra riktigt samma saker som med sina andra vänner.” ”Jag tror att det är svårt att vara kompis

med en utvecklingsstörd för då kan man inte göra samma saker som med icke utvecklingsstörda.” ”Jag tror att det skulle vara kul ibland men annorlunda ibland.”

En svarade ”Det kanske är svårt i början men sen när man vant sig så är det inte så svårt.” En skrev att man måste acceptera personer som de är.

Skola 2:

Många elever skrev att det inte skulle vara så stor skillnad att ha en kompis med utvecklingsstörning, det skulle vara kul fast man skulle behöva hjälpa dem mer. ”Jag tror inte att det blir något annorlunda eller kanske lite.” ”Det är nog lite svårare än att vara kompis med någon som inte är det men inte någon stor skillnad.” ”Det skulle inte kännas konstigt utan bara att man ska ta hand om personen ganska väl.” ”Jag tror det går bra.” ”Det är väl som att ha vilken kompis som helst bara att man måste hjälpa hon/han mer.”

En elev skrev att hon redan var kompis med en person med utvecklingsstörning ”Hon kan inte uppfatta eller förstå allt. Men det ändrar inte på att hon är min vän.” En annan skrev att det skulle vara kul att se hur den personen känner. En tredje skrev ”Väldigt kul faktiskt för då kan man försöka lära dem saker.”

Flera skrev att det skulle vara jobbigt ibland och svårare än att ha en kompis utan utvecklingsstörning. ”Man kan nog inte göra allting man skulle kunna göra med en kompis utan utvecklingsstörning.” ”Man kan inte göra så många saker med den då så det kanske inte är så jättekul men en kompis är en kompis.” ”Lite jobbigt för den inte förstår när man vill förklara något.” ”Man ska inte vara med den.” ”Jobbigt!” ”Inte så kul.” ”Det är nog speciellt och känns konstigt.”

Flera skrev att man skulle behöva tänka på vad man gör eller säger. ”Jag tror att med en utvecklingsstörd kompis måste man vara väldigt förstående.” ”Man måste nog tänka sig ofta för innan man säger något/gör något.” ”Man kanske inte får göra så många elaka skämt.”

En elev skrev ”Det finns ju några som retar en om man är utvecklingsstörd, och om man ser någon reta den personen så ska man ställa upp för hon/han och säga till.”

Sammanfattande reflektioner

Elevernas svar på de två skolorna var snarlika. Många trodde att det inte var så stor skillnad att ha en kamrat med utvecklingsstörning. Ett stort antal elever lyfte fram det som de trodde kunde skilja sig mot att ha en vän utan utvecklingsstörning, att man behövde förklara för och hjälpa en kamrat med utvecklingsstörning mer och att man inte riktigt kan göra samma saker med dem. En del elever på båda skolorna trodde att det skulle vara jobbigt och ville inte vara kompisar med personer med utvecklingsstörning, här var andelen på skola 2 något högre.

Alla drar sig till personer de tycker om mest eller har gemensamma intressen med och bara en liten andel ser detta som att de sorterar bort andra (Gustavsson, 1998). Elever vill helst arbeta i homogena grupper med sina kompisar. Att arbeta för att olikhet blir det naturliga är en av skolans uppgifter (Lahdenperä, 2010). Om man ska kunna arbeta åt det hållet är det viktigt att skolan låter elever med skiftande behov mötas.

Elever med utvecklingsstörning i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Hur tror du att det skulle vara om elever med utvecklingsstörning gick i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning?

Skola 1:

Många av eleverna tyckte att det var bra. ”Helt okej!” ”Jag går med en utvecklingsstörd person och det går jättebra.” ”Jag tror att det skulle funka ganska bra.” ”Det skulle nog vara bra för då skulle man nog ge dem mer respekt och tycka att det inte var så märkvärdigt.” ”Jag tror att det skulle vara bra för de med utvecklingsstörning att se hur man uppträder och lever som en person utan utvecklingsstörning så den kan göra likadant.” ”Det skulle nog vara ganska bra att ha en utvecklingsstörd person i klassen för då lär man sig mer om just hur den arbetar och tänker.”

Några skrev att det skulle vara bra om elever med utvecklingsstörning ingick i den sociala gemenskapen. ”Bra, framförallt att de inte hamnar i utanförskap.” ”Då kan den utvecklingsstörda personen kanske få fler kompisar.”

Flera skrev att läraren skulle behöva förklara mer och att man inte skulle kunna gå lika fort fram.” ”För de icke utvecklingsstörda blir det jobbigt med mycket repetition och för de utvecklingsstörda blir det jobbigt om de ändå inte förstår.” ”Det skulle nog vara lite svårt och lite lätt, för att om läraren ska ha genomgång så måste man förklara extra för de som har en utvecklingsstörning och lättare att förklara för de andra. Men det skulle nog funka ändå!” ”Man skulle inte komma lika långt kanske för den eleven inte förstår allt som de andra förstår och då kan det ta längre tid att förklara.” ”Jag tror att eleverna försöker hjälpa den personen med utvecklingsstörningar.” ”Man kan få hjälp från eleverna.”

En del trodde att det skulle vara jobbigt och stökigare i klassen. ”Det kanske skulle bli stökigare i klassen.” ”Det skulle nog vara mer prat än vanligt.”

Många skrev att man skulle kunna anpassa skoldagen för personen med utvecklingsstörning, att hen kunde arbeta med egna saker på lektionerna eller ha en del lektioner i ett annat rum med en extralärare som hjälpte till och att klasserna var mindre. ”Det skulle nog inte bli några

svårigheter så länge den med utvecklingsstörning fick den hjälp den behövde.” ”Jag tror att det skulle gå ganska bra men de hade nog behövt en egen lärare.” ”Det beror på hur stark utvecklingsstörning personen har. Men det kanske kan fungera annars så kanske den kan ha speciallektioner i ett annat rum och ha raster, idrott, lunch med sin klass.” ”De med utvecklingsstörning skulle nog få arbeta med lite andra saker än de andra.” ”Det skulle nog vara bra om klasserna inte var så många elever.”

En elev skrev att personer med utvecklingsstörning kan bli retade för att de är annorlunda. En elev svarade att det skulle vara lättare om personer med utvecklingsstörning hade egna klasser. ”Det skulle nog vara lättare om de med utvecklingsstörning skulle gå i en egen klass för då kunde de få mer hjälp och kanske repetera saker mer.”

Skola 2:

De allra flesta skrev att det skulle vara svårt eftersom personer med utvecklingsstörning behöver mycket mer hjälp, flera tror inte att de eleverna skulle få den hjälp de behöver om de gick i vanlig klass. ”Det skulle vara svårare för dom att hänga med på lektionerna.” ”Orättvist för normala och utvecklingsstörda. Dom behöver specialbehandling.” ”Den drabbade hänger inte med.” ”Jag tror det inte skulle fungera så bra, för att då får kanske inte alla elever med utvecklingsstörning den hjälp de behöver för att klara skolan.” En elev skrev att det skulle vara ”Särbehandling och olika uppgifter.”

En del tyckte inte att det skulle vara så konstigt om alla gick i samma klass men att det skulle behövas fler lärare. ”Ingen stor skillnad.” ”Det skulle nog vara som vanligt men ibland kanske det skulle vara jobbigt. Men inte ofta.” ”Det skulle väl inte vara några problem.” ”Dom skulle behöva lite mer hjälp kanske.” ”De skulle behöva mer tid att lära in.”

En skrev att de utvecklingsstörda skulle känna sig ensamma och flera elever trodde att de skulle bli illa behandlade: ”Jag tror att de flesta skulle bli bra kompisar men att det skulle kunna finnas en risk till mobbning.” ”Jag tror att de skulle bli mobbade.” ”Alla skulle säkert snacka skit om den personen. Och skratta åt hen.” ”De utvecklingsstörda skulle ofta bli mobbade.” ”Jag tror vissa av dom utvecklingsstörda skulle bli retade.”

En elev skrev att det skulle vara bra och en skrev att en utvecklingsstörd person ”är säkert jätterolig att var med.”

Sammanfattande reflektioner

Av undersökningens sex frågor var det på denna fråga som svaren skilde sig åt mest mellan de två olika skolorna. Eleverna på skola 1 var övervägande positiva till att elever med utvecklingsstörning gick i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning medan eleverna på skola 2 till största del var negativa.

Eleverna på skola 1 nämnde flera anledningar till varför elever med utvecklingsstörning skulle gå i vanliga klasser, att de skulle få fler vänner om de ingick i den sociala gemenskapen, att de skulle få mer respekt och att eleverna med och utan utvecklingsstörning skulle kunna lära av varandra. Många av eleverna nämnde förslag på anpassningar som man skulle kunna göra i skolan för elever med utvecklingsstörning för att tillgodose deras behov, främst genom att öka personaltätheten. Grunden för inkludering är, anser Heimdahl Mattson (2006), att skolan och de yttre förhållandena ska anpassas till den enskilde eleven och inte omvänt, något som eleverna på skola 1 till viss del ger exempel på genom sina svar. Detta kan ses som att man utgår från ett relationellt perspektiv (Emanuelsson, Persson, Rosenqvist, 2001). Enligt teorin om sociala representationer vägleds och påverkas människor av världen omkring dem (Jodelet, 1995). Om skolan där eleven går arbetar på ett inkluderande sätt kan det återspeglas i elevens ställningstaganden när det gäller tankar kring elever i behov av särskilt stöd.

Flera elever på skola 2 trodde inte att det var möjligt för elever med utvecklingsstörning att gå i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning eftersom det skulle vara för svårt för dem. De kunde heller inte se att man kan lära sig något av en elev med utvecklingsstörning, dvs. de anses inte ha något att bidra med. Att enbart se till individens egenskaper och inte tänka på hur man skulle kunna anpassa miljön kan tolkas som att man har det kategoriska perspektivet som utgångspunkt (Emanuelsson, Persson, Rosenqvist, 2001).

Endast en elev på skola 1 skrev att elever med utvecklingsstörning kan bli retade för att de är annorlunda medan flera elever på skola 2 tog upp den risken. De trodde att eleverna med utvecklingsstörning skulle bli mobbade. Det kan vara så att elever som inte har klasskamrater med en utvecklingsstörning tror att de som är mest "annorlunda" i högre grad blir utsatta för mobbning medan de eleverna som har klasskamrater som har en utvecklingsstörning själva har upplevt att det inte är fallet. Enligt Skolverket (2009) är elever som utsätts för mobbning inte mer "annorlunda" än andra. Genom att människor kommer i kontakt med personer med utvecklingsstörning kan de förutfattade meningarna man hade innan förändras (SOU 1998:16).

Att hjälpa en klasskamrat med utvecklingsstörning

Den fråga som ställdes var:

Hur skulle du kunna hjälpa till om du hade en klasskamrat med utvecklingsstörning?

Skola 1:

Hjälpa personen med det hen behöver hjälp med och förklara om hen inte förstår var de vanligaste svaren. "Jag skulle försöka hjälpa kompiserna med de sakerna hon/han behöver hjälp med." "Hjälpa den om den behöver hjälp i något och se till att förklara tydligare." "Kanske ge lite extra stöd och tänka på att de inte lär sig lika snabbt." En elev skrev "Jag är inte bra på att hjälpa."

Många skrev också att de skulle vara snälla mot personen, prata med och fråga om de ville vara med på aktiviteter. ”Vara snäll och trevlig.” ”Fråga om dom vill vara med på saker.” ”Man skulle försöka vara snäll och hjälpsam.” ”Vara snäll mot honom/henne och förklara och ha tålamod.” ”Man kan vara med den, försöka bli kompis eller prata och sånt med den personen.”

Flera skrev att de skulle behandla dem som de behandlar andra och visa respekt: ”Behandla den som en normal människa och acceptera personen som den är.” ”Jag skulle behandla den som en människa fast med lite mer tålamod och respekt.”

Flera skrev att de skulle se till att de inte blev utanför eller mobbade. ”Att se till att den inte blev retad eller mobbad.” ”Se till att den inte blir utanför.” Några skrev att de skulle ha mer tålamod med dem men säga ifrån om de gjorde fel.

Skola 2:

Också här svarade eleverna att de skulle vara snälla och hjälpsamma och förklara saker som personen med utvecklingsstörning inte förstod. ”Vara snäll.” ”Bli hans vän, vänner är ju det bästa man kan ha.” ”Jag skulle förklara för honom/hon om de inte förstod saker och ting.” ”Hjälpa den personen.” ”Jag skulle hjälpa hen med allt!”

Några skrev att de skulle visa hänsyn och vara förstående. ”Att alltid ha en förståelse.” ”Vara förstående. Tänka på att vara tydlig när jag pratar.” ”Jag skulle ha lite hänsyn och hjälpa till i de fall där det behövs.”

Några skrev att de skulle se till att personen med utvecklingsstörning inte blev mobbad. ”Inte skratta, inte reta för att dom ser konstiga ut.” ”Kanske se till att honom/hon inte blir mobbad.” ”Jag skulle försvara han om han blev mobbad.”

En elev skrev ”Inte hjälpa den för att jag tror att det smittar mig.”

Sammanfattande reflektioner

De allra flesta eleverna på båda skolorna svarade att de skulle hjälpa till med det som behövdes om de hade en klasskamrat med utvecklingsstörning. De skulle försöka förklara sådant som var svårt att förstå. Flera elever tog upp att de skulle visa hänsyn och vara snälla mot elever med utvecklingsstörning, försöka bli kompisar och få med dem i den sociala gemenskapen. Elevsamarbete där elever instruerar och hjälper varandra tycks vara effektiva undervisningsstrategier för att främja ett inkluderande arbetssätt (Florian & Rouse, 2001). Av elevernas svar kan man utläsa att de vill och är beredda att stötta andra elever som behöver deras hjälp. Ser skolan på eleverna som resurser som har mycket att tillföra i en inlärningssituation? Enligt Dolva, Hemmingsson, Gustavsson och Borell (2010) har eleverna mycket att bidra med när det gäller att främja ett inkluderande arbetssätt bara de får chansen.

Diskussion

Metoddiskussion

I studien användes vinjettmetoden där respondenterna fick se en informationsfilm som kortfattat beskrev vad utvecklingsstörning innebär. De svarade sedan på öppna frågor skriftligt. Jag anser att metoden passade till syftet som var att undersöka vad grundskoleelever har för uppfattningar om personer med utvecklingsstörning och om de uppfattningarna kan skilja sig åt beroende på om man går på en grundskola som arbetar med inkludering av särskoleelever eller inte.

I studien togs ingen hänsyn till elevernas eventuella kontakter med personer med utvecklingsstörning utanför skolan. Några av eleverna på skolan som inte hade något samarbete med särskolan skrev i sina svar att de kände personer med utvecklingsstörning. Det kan ha funnits fler elever på den skolan som hade bekantskap med personer med utvecklingsstörning men som inte uppgav det i sina svar eftersom ingen av frågorna berörde ämnet. Elevernas potentiella personliga kontakter med personer med utvecklingsstörning kan ha påverkat deras svar. Skulle detta arbete göras om skulle kanske frågan om eventuella kontakter utanför skolan tagits med men då hade man också behövt ta ställning till och definierat vilka sort kontakter man menade, var det om det fanns en person med utvecklingsstörning i familjen, släkten, bekantskapskretsen eller orten man bor på? Hur nära relation skulle man behöva ha med den personen för att det skulle vara relevant för studien?

På skolan som arbetar inkluderande svarade 35 av de 43 eleverna på enkäten, på den andra skolan svarade samtliga 37 elever på enkäten. Anledningen till att åtta elever på skolan som arbetar inkluderande inte svarade på enkäten kan man bara spekulera kring. Eftersom samtliga elever som var närvarande, även de som var inskrivna i särskolan, tillfrågades att delta så kan några haft svårt för att uttrycka sig i skrift och avstått på grund av det. Jag tycker att det var viktigt att ungdomarna uppfattade att deltagande i undersökningen var frivilligt. Detta synsätt kan vara en bidragande orsak till att en del valde att inte svara, de kan ha känt att de inte ville om de inte var tvungna. En annan orsak kan vara att ungdomar påverkas av varandra, ”om jag ser att kompiserna inte skriver något så gör inte jag det heller.”

Det hade varit intressant att göra intervjuer istället men då hade undersökningsgruppen blivit avsevärt mindre eftersom tiden att genomföra undersökningen var begränsad. Vi intervjuer hade de som eventuellt inte ville eller kunde uttrycka sig i skrift kunnat bidra med svar. Hur bortfallet eventuellt påverkat studiens resultat är svårt att dra några slutsatser om.

Resultatdiskussion

Eleverna på de två skolorna svarade på ett liknande sätt på majoriteten av frågorna. De beskrev utvecklingsstörning i negativa termer, att inte ha en utvecklingsstörning sågs som det

”normala” och personer med utvecklingsstörning skildrades som avvikande från det. Omvärlden har ofta stött ut människor som inte motsvarar samhällets idealbilder och normer (Gustavsson, 1998). I hur stor grad påverkas ungdomar av samhällets ständiga strävan efter det perfekta på många olika plan, i synnerhet när det gäller människan? Går det att överhuvudtaget undgå att påverkas? Idealbilden av den perfekta människan är just en idealbild och även om det troligtvis är omöjligt att leva upp till den bilden så påverkas vi nog alla av den. Och utvecklingsstörning passar inte in i den idealbilden. Dock ansåg de att det finns mer som förbinder än särskiljer människor med och utan utvecklingsstörning. Nästan samtliga elever svarade att de skulle visa hänsyn och försöka hjälpa till med det som behövdes om de hade en klasskamrat med utvecklingsstörning.

Frågan som uppvisade störst skillnad på svaren mellan de två skolorna var hur det skulle vara om elever med och utan utvecklingsstörning gick i samma klasser. Eleverna på skola 1, där de hade ett inkluderande arbetssätt, var till största del positiva till det medan eleverna på skola 2 var i huvudsak negativa. Barn är ofta negativt inställda till det som är okänt (Hill och Rabe, 1994). Om man går på en skola där det inte finns några elever med utvecklingsstörning, som skola 2, kan just utvecklingsstörning vara okänt och något man därför är negativ till. För eleverna på skola 1 är utvecklingsstörning däremot något de känner till eftersom de dagligen träffar elever som har diagnosen.

Eleverna på skola 2 trodde i mycket högre grad att det fanns risk för att elever med utvecklingsstörning skulle bli utsatta för mobbning om de gick i en ”vanlig” klass. Eleverna på båda skolorna såg på personer med utvecklingsstörning som i någon mån avvikande men enligt Skolverket (2009) är elever som utsätts för mobbning inte mer ”annorlunda” än andra. Det kan dock vara så att ungdomarna på skola 2 tror att de som avviker mest är de som utsätts för mobbning medan ungdomarna på skola 1 har upplevt att så inte är fallet.

I elevernas svar kan man finna en del spår av samtliga tre specialpedagogiska perspektiv som tagits upp i arbetet, det kategoriska perspektivet, det relationella perspektivet och någon mån dilemmaperspektivet. Den frågan som mest skilde skolorna åt uppvisade eleverna på skola 1 ett relationellt perspektiv medan motsvarande för skola 2 var övervägande kategoriskt.

Samvaro med elever i behov av särskilt stöd kan förändra synen på dem. Cloninger m.fl. (1993) fann i en studie att lärares inställning till elever med stora behov av stöd kan ändras från negativ till positiv om de blir involverade i eleverna. Lärarna kunde även se en positiv påverkan hos klasskamraterna.

I studien kan man se att eleverna på de två olika skolorna svarar liknande på många frågor men att det även finns skillnader i deras svar. Eleverna på skola 1 som arbetar inkluderande var mer positiva till att elever med utvecklingsstörning gick i vanliga klasser. Enligt teorin om sociala representationer påverkas människor av sin omgivning, tillsammans med andra skapas en gemensam uppfattning om verkligheten. Ur uppfattningen, representationen, utformas en sorts vardagskunskap som enar dem och vägleder dem i den sociala tillvaron (Chaib & Orfali, 1995). Det verkar som att eleverna som deltog i studien, i alla fall till viss del, påverkats av

sin omgivning. Om man vill att skolan ska vara en mer välkomnande och inkluderande plats där olikhet är det naturliga och att vårt samhälle ska genomsyras av allas lika värde, något som är tydlig i många dokument, är det då inte så att alla skolor borde arbeta inkluderande? Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 2006) slår fast att:

... elever med behov av särskilt stöd måste ha tillgång till ordinarie skolor som skall tillgodose dem inom en pedagogik som sätter barnet i centrum och som kan tillgodose dessa behov. Ordinarie skolor med denna integrationsinriktning är det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö, att bygga upp ett integrerat samhälle och att åstadkomma skolundervisning för alla; dessutom ger de flertalet barn en funktionsduglig utbildning och förbättrar kostnadseffektiviteten och - slutligen - hela utbildningssystemet (s. 11).

Ändå har vi inte svaret på frågan hur en storskalig satsning på inkludering skulle påverka vårt samhälle och människorna i den. Vi vet inte hur den svenska skolan skulle se ut om man tog bort kategoriseringen av elever som särskolans existens leder till. I detta sammanhang kan man fråga sig för vems skull särskolan finns till.

Ofta sägs det att ju tidigare man börjar med en sak desto bättre. Det gäller exempelvis när ett främmande språk ska läras in, flyttar en familj till ett nytt land lär sig vanligtvis barnen språket snabbast och med minst brytning. Är det så att ju tidigare barn med utvecklingsstörning får umgås med barn utan utvecklingsstörning desto bättre? Och det omvända, ju tidigare barn utan utvecklingsstörning få umgås med barn med utvecklingsstörning desto bättre? Fördomar är seglivade företeelser och om barnen som växer upp möter personer med utvecklingsstörning som något välkänt och naturligt så borde det rimligen leda till att samhället så småningom också gör det. Thomas och Loxley (2001) anser att inkludering ska värnas eftersom den utformar värden som vidsynthet, mångfald och likvärdighet. Ju tidigare Sverige tar steget och fullt ut satsar på inkludering i skolan desto bättre?

Pedagogiska implikationer

Att fokusera på elevers svagheter, se hinder och ”göra som vi alltid gjort” hör till det förgångna. Skolan ska lyfta fram elevers styrkor, se möjligheter och våga prova nya arbetssätt. Om vi vill ha ett samhälle som inte särskiljer människor måste vi väl börja i skolan? Skolan kan inte fortsätta kategoriseringen som leder till att en stor grupp elever utesluts ur gemenskapen, vi måste välkomna alla och inse att olikhet är naturligt och berikande för alla. Jag tror att inkludering är framtiden. Och jag tror att det inte enbart är en fin tanke utan genomförbart om man vågar tänka nytt. I detta arbete har specialpedagoger en viktig roll.

Fungerar undervisning för elever med särskilda behov inom allmänundervisningens ram? är en dum fråga... Där den inte fungerar måste man fråga sig vad det är som gör

att den inte fungerar och fundera över vad man kan göra åt saken. (Saloviita, 2003, s. 3).

Att inkludera elever med utvecklingsstörning i grundskoleklasser får aldrig göras i besparingssyfte. Ett inkluderande arbetssätt måste få kosta pengar och för att elevernas behov ska tillgodoses är det viktigt att lärarna får stöttning i sitt arbete. De behöver kunskap om olika funktionshinder och om grundsärskolans och träningskolans kursplaner, utökade personalresurser och handledning i hur man anpassar skolans arbetssätt till att omfatta alla elever.

Fortsatt forskning

För att fördjupa sig i frågorna vad grundskolelever har för tankar om personer med utvecklingsstörning och om de tankarna kan skilja sig åt beroende på om man i skolan kommer i kontakt med elever med utvecklingsstörning eller inte så skulle det vara intressant att göra en mer omfattande enkätstudie. Det skulle även vara intressant att kombinera enkäten med intervjuer där man kan få mer ingående och välutvecklade svar och där det finns möjlighet att ställa följdfrågor.

Referenslista

- Avramidis, E. (2010). Social relationships of pupils with special educational needs in the mainstream primary class: peer group membership and peer - assessed social behaviour. *European Journal of Special Needs Education*, 25 (4), 413-429
- Chaib, M. & Orfali, B. (1995). Inledning. I M. Chaib & B. Orfali (Red.). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament*. (s. 15-24). Göteborg: Daidalos.
- Cloninger, C., Dennis, R., Edelman, S., Giangreco, M. & Schattman, R. (1993). "I've counted Jon": Transformational Experiences of Teachers Educating Students with Disabilities. *Exceptional Children*, 59 (4), 359-372.
- Dolva, A.-S., Hemmingsson, H., Gustavsson, A. & Borell, L. (2010). Children with Down syndrome in mainstream schools: peer interaction in activities. *European Journal of Special Needs Education*, 25(3), 283-294.
- Emanuelsson, I. (1996). Integrering – bevarad normal variation i olikheter. I T. Rabe & A. Hill (Red.). *Boken om integrering idé teori praktik*. (s. 9-22). Malmö: Corona.
- Emanuelsson, I., Persson, B. & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Florian, L. & Rouse, M. (2001). Inclusive Practise in English Secondary Schools: lessons learned. *Cambridge Journal of education*, 2001, 31 (3), 399-412.
- Grunevald, K. (2008). *Från idiot till medborgare*. Stockholm: Gothia förlag AB.
- Gustafson, S. & Molander, L. (1995). *Stöd och omsorg för utvecklingsstörda*. Stockholm: Natur och kultur.
- Gustavsson, A. (1998). *Inifrån utanförskapet*. Stockholm: Johansson och Skyttmo Förlag.
- Heimdahl Mattsson, E. (2006). *Mot en inkluderande skola?* Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Hill, A. & Rabe, T. (1994). *Barns syn på andra barn. En studie av barns socialisation av attityder och värderingar av andra barn med särskild tonvikt på barn med funktionshinder*. Rapport nr 1994:06. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Ineland, J., Molin, M. & Sauer, L. (2009). *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

- Israel, J. (1995). Efterskrift. I M. Chaib & B. Orfali (Red.). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament.* (s. 211-216). Göteborg: Daidalos.
- Jergeby, U. (1999). *Att bedöma en social situation – tillämpning av vinjettmetoden.* Stockholm: Socialstyrelsen, CUS-skrift, 1999:3.
- Jodelet, D. (1995). Sociala representationer: ett forskningsområde under utveckling. I M. Chaib & B. Orfali (Red.). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament.* (s. 27-56). Göteborg: Daidalos.
- Kvale, S (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (2010). Mångfald som interkulturell utmaning. I P. Lahdenperä & H. Lorenz (Red.), *Möten i mångfaldens skola. Interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar.* (s. 15-39). Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, M. & Persson, B. (2003). *Barn och unga i riskzonen. Samverkan och förebyggande arbete.* Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Lundälv, J. & Larsson, P-O. (2011, 4 augusti). En tidig utbildning ökar kunskap om funktionshinder. *Dagbladet.*
- Mineur, T., Bergh, S. & Tideman, M. (2009). *Livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning – en kunskapöversikt baserad på skandinavisk forskning 1998-2009.* Högskolan i Halmstad.
- Moscovici, S. (1995). Från kollektiva till sociala representationer: en kort historik. I M. Chaib & B. Orfali (Red.). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament.* (s. 57-82). Göteborg: Daidalos.
- Nilholm, C. (2003). *Perspektiv på specialpedagogik.* Lund: Studentlitteratur.
- Nilholm, C. & Björck-Åkesson, E. (2007). *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna.* Vetenskapsrådets rapportserie 5:2007.
- Nilholm, C. (2006). *Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd” – Vad betyder det och vad vet vi?* Forskning i Fokus nr 28, issn 1651-3460. Myndigheten för skolutveckling.
- Olsson, B-I. & Olsson, K. (2006). *Människor i behov av stöd.* Stockholm: Liber.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Persson, B. & Persson, E. (2012). *Inkludering och måluppfyllelse – att nå framgång med alla elever*. Stockholm: Liber.

Saloviita, T. (2003) *En skola öppen för alla. Elever med särskilda behov inom allmänundervisningens ram*. Vasa: Lärum-förlaget Ab.

Skolverket. (2009). *På tal om mobbning – och det som görs*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2011). *Läroplan för förskoleklassen, grundskolan och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes.

SOU 1998:16. *När åsikter blir handling - En kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionshinder*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 1999:21. *Lindqvists nia - nio vägar att utveckla bemötandet*. Stockholm: Socialdepartementet.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska Unescorådet (2006). *Salamancadeklarationen och Salamanca + 10*. Svenska Unescorådets skriftserie 2/2006

Thomas, G. & Loxley, A. (2001). *Deconstructing Special Education and Constructing Inclusion*. Buckingham: Open University Press.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

<http://www.youtube.com/watch?v=vMc1WZq0AYM>

Bilaga 1

Vad tänker du på när du hör ordet utvecklingsstörning?_____

Vilka likheter tror du att det finns mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning?__

Vilka skillnader tror du att det finns mellan personer med utvecklingsstörning och personer utan utvecklingsstörning?__

Hur tror du att det är att vara kompis med en person med utvecklingsstörning? _____

Hur tror du att det skulle vara om elever med utvecklingsstörning gick i samma klasser som elever utan utvecklingsstörning? _____

Hur skulle du kunna hjälpa till om du hade en klasskamrat med utvecklingsstörning? _____
